

Absolwenci, rynek pracy i kapitał ludzki

Agnieszka Chłoń-Domińczak

Streszczenie

W opracowaniu przedstawiona jest sytuacja absolwentów i osób z wyższym wykształceniem na rynku pracy w ostatnim 30-leciu. Upowszechnienie kształcenia wyższego oznacza znaczący wzrost kapitału ludzkiego w Polsce, mierzony między innymi wzrostem udziału osób z wykształceniem wyższym na rynku pracy. W analizowanym okresie zmieniały się wybory edukacyjne młodzieży, także jeżeli chodzi o kierunek kształcenia. Rośnie udział absolwentów z kierunków społecznych, biznesu, administracji i prawa oraz technicznych, którzy również najlepiej sobie radzą na rynku pracy.

Niewątpliwym osiągnięciem ostatnich 30 lat jest poprawa sytuacji osób z wyższym wykształceniem na rynku pracy. Różnica w zarobkach osób z wyższym wykształceniem w porównaniu do osób z najniższym wykształceniem jest więcej niż dwukrotna. Osoby te cechują się także wysokim zatrudnieniem i niskim bezrobociem. Wzrostowi udziału osób z wyższym wykształceniem wśród osób młodych w ostatnich latach towarzyszyła również poprawa ich sytuacji na rynku pracy. W efekcie, ich sytuacja na rynku pracy jest dzisiaj lepsza niż przeciętnie w krajach Unii Europejskiej. Sytuacja absolwentów na rynku pracy jest regularnie monitorowana, od pięciu lat z wykorzystaniem najbardziej nowoczesnego w Europie systemu monitorowania ekonomicznych losów absolwentów ELA. Wyniki systemu ELA wskazują, że absolwenci wraz z upływem czasu od uzyskania dyplomu stabilnie poprawiają swoją sytuację na rynku pracy. Oznacza to, że wyższe wykształcenie jest inwestycją na wiele lat.

Kolejne dekady nadal stawiają szereg wyzwań przed szkolnictwem wyższym w zakresie kształtowania umiejętności i kompetencji młodych osób, ale również kierowania oferty do osób dorosłych, które powinny zwiększać swoją aktywność edukacyjną, ucząc się przez całe życie. Szczególnie istotne będzie kształtowanie kompetencji pozwalających absolwentom aktywnie uczestniczyć na rynku pracy i umiejętnie wykorzystywać nowoczesne technologie w swojej aktywności.

Słowa kluczowe: absolwenci, rynek pracy, kapitał ludzki, monitorowanie losów absolwentów, kształcenie wyższe

1. Wprowadzenie

Okres ostatnich 30 lat dla szkolnictwa wyższego to okres znaczących przemian związanych z upowszechnieniem i umasowaniem kształcenia na poziomie wyższym. O ile posiadanie tytułu magistra przed 1989 r. nie było związane ze znaczącą

premią na rynku pracy, o tyle po transformacji gospodarczej wyższe wykształcenie zaczęło skutkować znaczącą premią w postaci zarówno większych szans na pracę, jak i wyższych zarobków. Dodatkowo, szkolnictwo zawodowe, na skutek przekształceń gospodarczych, straciło na znaczeniu. Znaczna część przedsiębiorstw, które były zaangażowane w prowadzenie szkół zawodowych została zlikwidowana lub przekształcała się, co oznaczało obserwowane do dziś oderwanie szkół zawodowych od rynku pracy. Proces ten również przyczynił się do zwiększenia roli kształcenia ogólnego, prowadzącego potem do zdobywania wykształcenia na poziomie wyższym. W efekcie, zainteresowanie kształceniem na poziomie wyższym wzrosło znacząco, przekładając się na wielokrotnym zwiększeniu liczby studentów i absolwentów.

Celem niniejszego rozdziału jest przedstawienie sytuacji absolwentów szkół wyższych na rynku pracy, uwzględniając ich szanse na znalezienie pracy, a także osiągane zarobki i rodzaj podejmowanej pracy. W rozdziale patrzemy również na poziom kompetencji absolwentów, uwzględniając obszary ich kształcenia. Tam, gdzie jest to możliwe, uwzględnione zostały dane i informacje sięgające trzech dekad wstecz, aby zilustrować zmiany zachodzące w szkolnictwie wyższym z perspektywy absolwentów i ich sytuacji na rynku pracy.

2. Studenci i absolwenci szkół wyższych w ostatnim 30-leciu

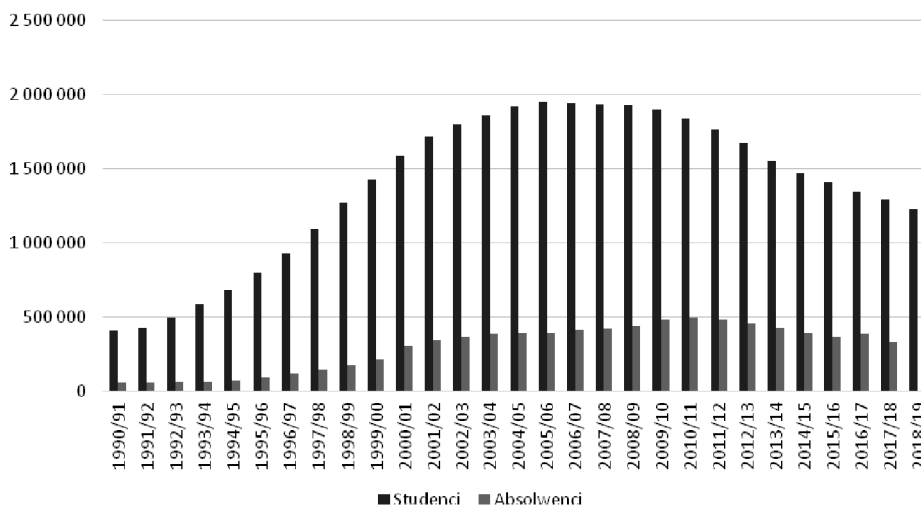
W ciągu ostatniego trzydziestolecia szkolnictwo wyższe przeszło przez istotne zmiany, wynikające z jednej strony ze zwiększonego zainteresowania wykształceniem wyższym, szczególnie wśród absolwentów szkół ponadpodstawowych. W 1990 r. jedynie 22,3% uczniów pierwszych klas szkół ponadpodstawowych wybierało licea ogólnokształcące, w 2000 r. było to już 35,3%, a w 2010 – 41,9%. W roku 2017/2018 spośród uczniów pierwszych klas szkół ponadgimnazjalnych 49,3% uczniów było w liceach ogólnokształcących. Większość absolwentów tych szkół wybierała dalszą edukację w szkołach wyższych. Rosły aspiracje edukacyjne. Badania opinii publicznej prowadzone przez Centrum Badań Opinii Społecznych (CBOS) pokazują, że w ostatnim 30-leciu odsetek osób, których zdaniem warto zdobywać wykształcenie był bardzo wysoki. W 1993 r. 76% respondentów sondaży wskazywała, że warto zdobywać wykształcenie, w 2004 r. było to 93%. Potem odsetek ten spadł do 91% w 2009 r., 82% w 2013 r. W 2017 r. 86% respondentów była przekonana, że warto zdobywać wykształcenie (CBOS, 2017). Głównym motywem dążenia do zdobywania wyższego wykształcenia były spodziewane wysokie zarobki (64%), ciekawy zawód (39%) i łatwiejsze życie (35%) (CBOS, 2009).

Efektom rosnących aspiracji była lawinowo rosnąca liczba studentów szkół wyższych, która osiągnęła maksimum w roku 2005/2006 (por. rysunek 1). Rósł również współczynnik skolaryzacji brutto, z poziomu 12,9% w roku akademickim 1990/1991 do 53,8% w roku akademickim 2010/2011. Od tego czasu współczynnik ten spada i w roku akademickim 2017/2018 wynosił 46,9%.

Od 2006 r. obserwowany jest spadek liczby studentów. Jest to związane głównie ze zmianami demograficznymi – na uczelniach obecnie studiuje osoby urodzone po transformacji, w okresie niżu demograficznego i spadającego poziomu dzietności. W roku akademickim 2018/2019 studiowało 1,23 mln studentów. Wcześniej taki poziom odnotowywano w roku 1998/1999.

Wzrostowi liczby studentów towarzyszył również wzrost liczby absolwentów. W roku akademickim 1990/1991 mury uczelni opuściło nieco ponad 56 tys. absolwentów, w roku 2009/2010 było to niemal 498 tys. (choć należy pamiętać, że wówczas już uczelnię kończyli studenci po wdrożeniu systemu bolońskiego, a liczba absolwentów uwzględnia absolwentów studiów jednolitych oraz studiów I i II stopnia).

Rysunek 1. Liczba studentów i absolwentów szkół wyższych w Polsce w latach 1990–2019

Źródło: (Główny Urząd Statystyczny, 2018) oraz wcześniejsze publikacje.

Zmieniają się również wybory edukacyjne studentów. W perspektywie trzech dekad spadło zainteresowanie studiami w obszarze nauk pedagogicznych, humanistycznych i sztuki, natomiast wzrosło w przypadku nauk społecznych, biznesu, administracji i prawa, a także nauk technicznych (tabela 1). W przypadku ostatnich dwóch obszarów, wzrost zainteresowania studiami obserwowany jest również w ostatniej dekadzie.

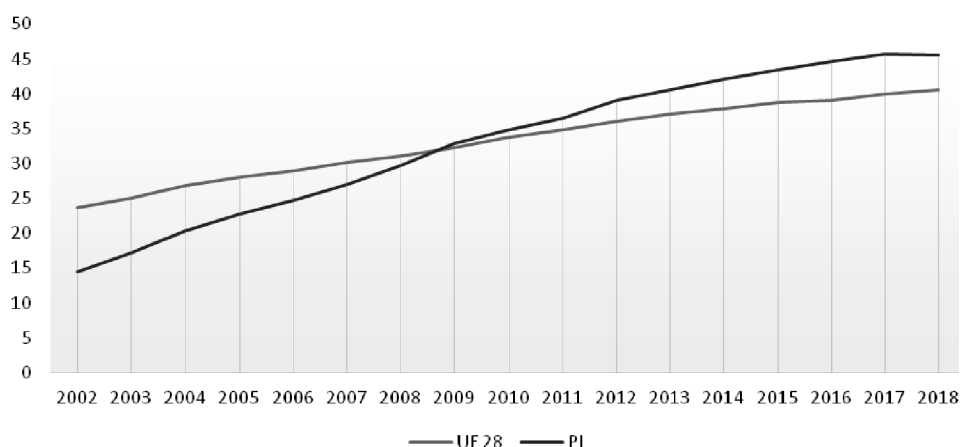
Efektom zachodzących zmian jest rosnący udział osób z wyższym wykształceniem w populacji. Widać to szczególnie w przypadku wskaźnika monitorowania strategii Europa 2020, tj. udziału osób z wyższym wykształceniem w grupie osób w wieku 30–34 lata. Już od 2009 r. wskaźnik ten w Polsce przekroczył wartość obserwowaną w krajach Unii Europejskiej (rysunek 2). Stanowi to jedną z ważnych przewag konkurencyjnych polskiego rynku pracy.

Tabela 1. Odsetek studentów wybranych grup kierunków studiów

Kierunki studiów	1990	2004	2010	2017
Nauki pedagogiczne	14,2%	10,9%	11,8%	7,2%
Humanistyczne i sztuka	11,5%	8,8%	9,1%	9,8%
Społeczne	4,4%	14,0%	13,3%	11,6%
Biznes, administracja i prawo	17,9%	24,8%	25,7%	29,1%
Techniczne	16,9%	21,4%	18,9%	24,3%
Liczba studentów	403 824	1 917 293	1 841 251	1 291 870

Źródło: (Czarnik et al., 2019).

Rysunek 2. Udział osób z wyższym wykształceniem w grupie osób w wieku 30–34 lata

Źródło: Eurostat.

Podsumowując, w ostatnich trzech dekadach liczba studentów i absolwentów szkół wyższych w Polsce była determinowana z jednej strony przez rosnący udział młodych osób kontynuujących kształcenie na poziomie wyższym, a z drugiej strony przez zachodzące zmiany demograficzne, przede wszystkim spadek liczby osób młodych, wynikający z niskiego poziomu dzietności obserwowanego w Polsce od początku lat dziewięćdziesiątych.

3. Młodzi z wyższym wykształceniem na rynku pracy

Upowszechnienie wyższego wykształcenia było pierwszym krokiem w kierunku szerszego otwarcia szkół wyższych na otoczenie społeczne i gospodar-

cze, w tym potrzeby rynku pracy (Jeruszka, 2009). O ile w początkowych latach transformacji wyższe wykształcenie dawało duże szanse na znalezienie pracy, o tyle rosnąca liczba młodych, wykształconych osób, a także trudniejsza sytuacja na rynku pracy, szczególnie na przełomie XX i XXI wieku skutkowałą rosnącą obawą, czy oferta szkół wyższych jest dopasowana do potrzeb rynku pracy. Losy zawodowe absolwentów i ich aktywność ekonomiczna, w tym trudności w znalezieniu pracy skutkowałą zainteresowaniem zarówno badawczy (por. m.in.: Buchner-Jeziorska, 2008; 2011; Kabaj, Jeruszka, 2009; Korpyś, 2003; Mikuła-Bączek, 2009; Kiersztyn, 2011, Orczykowska, 2006; Kryńska, 2002, 2008, 2011; Knapieńska, 2008; 2009; Jeruszka, 2011; Jakubowska, Rosa, 2011; Sztanderska, Minkiewicz, Bąba, 2005, Piróg, 2011, 2012, 2013), jak i stanowiły przyczynek do publicznej debaty dotyczącej jakości kształcenia wyższego i jego dopasowania do potrzeb rynku pracy.

Warto jednak podkreślić, że pomimo tych krytycznych ocen, absolwenci uczelni cechują się znacznie lepszą sytuacją niż młodzi, którzy nie osiągnęli wyższego wykształcenia. Pogorszenie sytuacji na rynku pracy dotyczy absolwentów uczelni w ostatnich latach w porównaniu do tej obserwowanej na początku transformacji. Spowodowane jest to wzrostem wskaźnika skolaryzacji, a co za tym idzie rosnącą liczbą absolwentów uczelni na rynku pracy (m.in. Górniak, 2015). Dotyczyło to szczególnie okresu, kiedy na rynek pracy wchodził absolwenci urodzeni w wyżu demograficznym lat osiemdziesiątych.

Warto również zaznaczyć, co podkreślają autorzy badania BKL (Górniak, 2015), że wzrosła liczba atrakcyjnych i względnie wysokoprestiżowych stanowisk pracy. Przekłada się to na relatywnie lepszą sytuację absolwentów uczelni w porównaniu do młodych osób posiadających niższy poziom wykształcenia.

3.1. Zatrudnienie i bezrobocie osób z wyższym wykształceniem

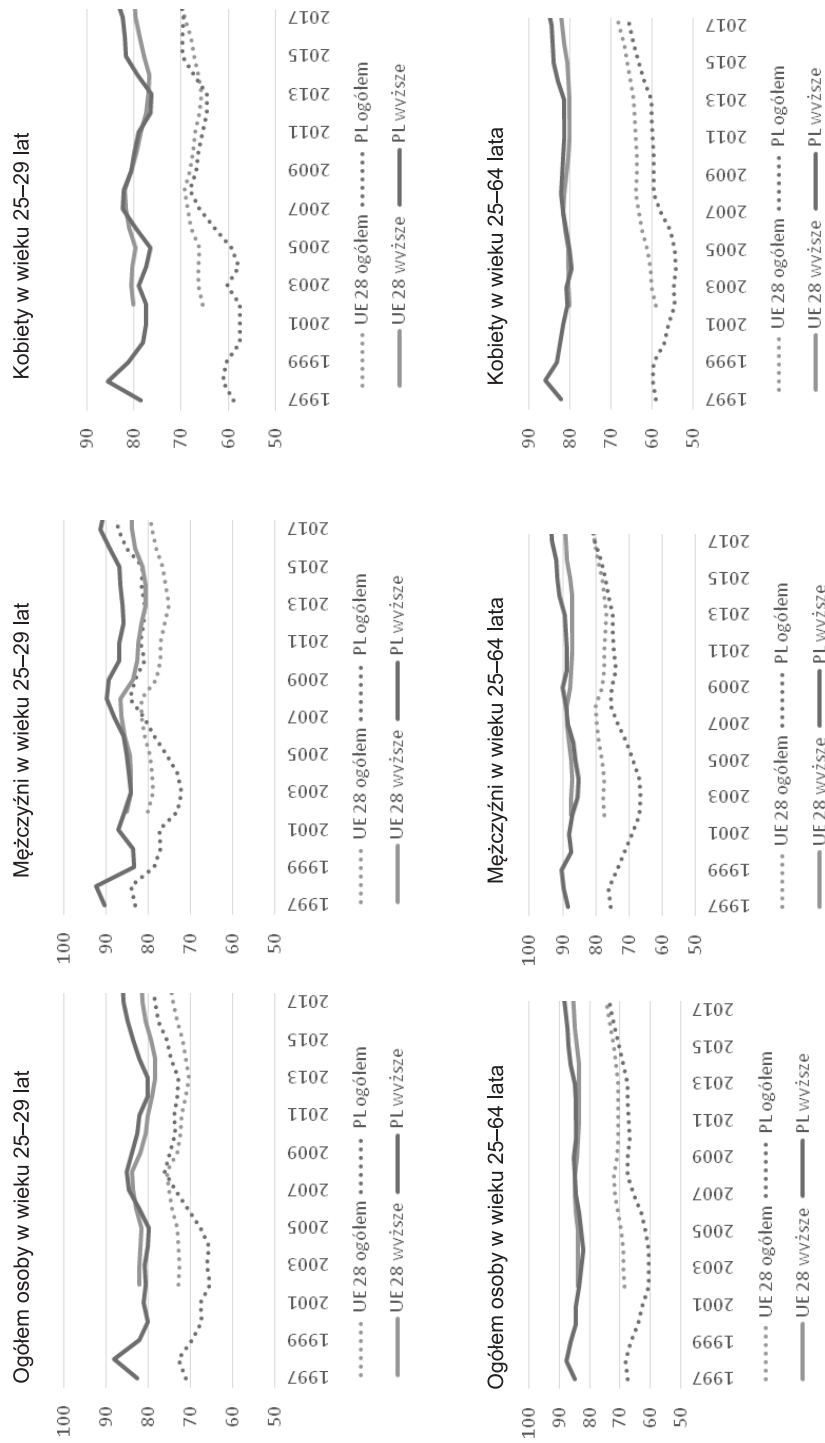
Pozycję osób z wyższym wykształceniem na rynku pracy możemy ocenić z perspektywy podstawowych wskaźników stosowanych do monitorowania sytuacji na rynku pracy, tj. wskaźnika zatrudnienia¹ oraz stopy bezrobocia².

Osoby z wyższym wykształceniem, zarówno świeżo po studiach (w wieku 25–29 lat), jak i w wieku produkcyjnym (25–64 lata) cechują się znacznie wyższymi wskaźnikami zatrudnienia niż populacja ogółem, co wyraźnie wskazuje na występowanie premii związanej z wykształceniem z perspektywy rynku pracy (rysunek 3).

¹ Odsetek osób w danej populacji, które pracują.

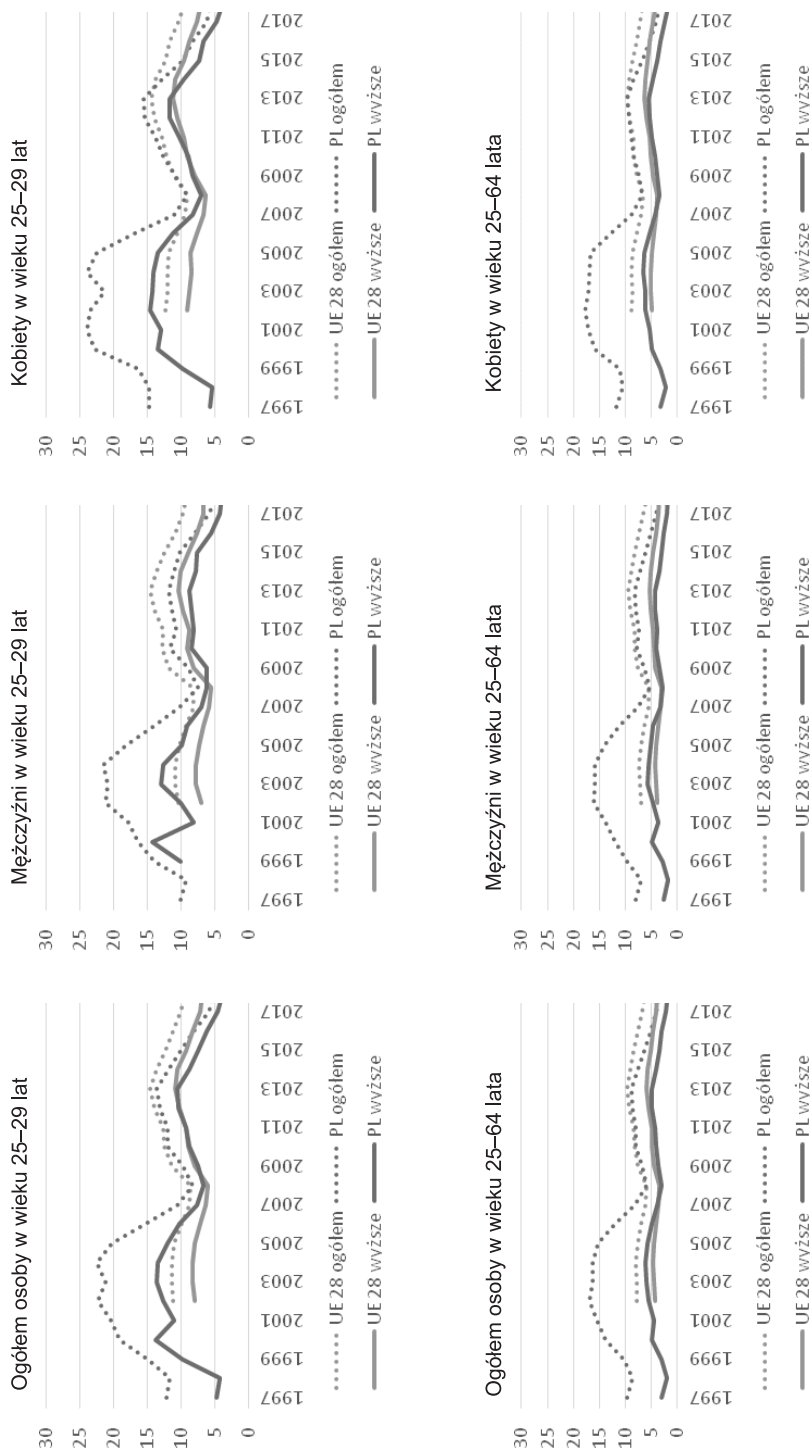
² Odsetek osób aktywnych ekonomicznie w danej populacji, które nie pracują, ale szukają pracy i są gotowe do jej podjęcia.

Rysunek 3. Wskaźnik zatrudnienia osób z wyższym wykształceniem oraz ogółem w Polsce i krajach UE-28 według wybranych grup wieku i płci, 1997–2018

Źródło: Eurostat.

Rysunek 4. Stopa bezrobocia osób z wyższym wykształceniem oraz ogółem w Polsce i krajach UE-28 według wybranych grup wieku i płci, 1997–2018

Źródło: Eurostat.

Premia ta jest wyższa w przypadku kobiet niż mężczyzn. Co więcej, w ostatniej dekadzie wskaźniki zatrudnienia osób z wyższym wykształceniem w Polsce, szczególnie tych najmłodszych, są wyższe niż średnio w krajach UE-28. Osoby z wyższym wykształceniem cechują się również niższym ryzykiem bezrobocia (rysunek 4). Różnica ta była szczególnie duża na początku XXI wieku, kiedy w Polsce utrzymywało się wysokie bezrobocie. Od 2014 r. bezrobocie wśród młodych osób z wyższym wykształceniem w Polsce jest niższe niż przeciętnie w krajach UE. Oznacza to, że polscy absolwenci w ostatnich dekadach odnajdują się na rynku pracy co najmniej podobnie, jak ich rówieśnicy w Europie. Dane te wskazują, że wyższe wykształcenie zwiększa szanse na znalezienie pracy.

3.2. Premia za wykształcenie

Kolejną korzyścią, która płynie z wyższego wykształcenia jest poziom wynagrodzenia. W okresie ostatnich 30 lat różnica zarobków pomiędzy osobami z najniższym i najwyższym poziomem wykształcenia pogłębiła się. O ile w 1988 r. osoby z wykształceniem wyższym zarabiały więcej o 37% (Rutkowski, 1996), po transformacji gospodarczej różnica ta zaczęła rosnąć.

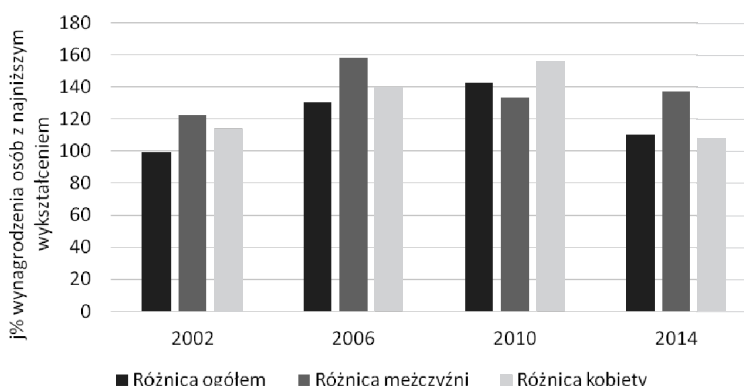
Analizy wielkości premii za wykształcenie, prowadzone m.in. przez (Rutkowski, 1996; Hanushek i Zhang, 2006; Flabbi, Paternostro i Tiongson, 2008; Newell i Socha, 2007; Strawieński, 2008; Trostel, 2005; Morawski, Myck i Nicińska, 2009; OECD, 2009) pokazują, że w okresie od początku lat 90. do połowy pierwszej dekady XXI wieku stopa zwrotu z edukacji w Polsce kształtowała się na poziomie między 5 a 10% (przeciętnie około 7%). Strawieński (2009) oszacował społeczną stopę zwrotu z wykształcenia, obejmującą zarówno zwrot z kapitału ludzkiego, jak i zewnętrzną stopę zwrotu. Jego wyniki pokazują, że społeczny zwrot z wykształcenia wyższego wzrósł z 9,1% w 1998 roku do 9,2% w roku 2005.

Premia za wykształcenie zmienia się w czasie, na skutek zmieniającej się podaży absolwentów z wyższym wykształceniem (szczególnie wzrostu obserwowanego w połowie pierwszej dekady XXI wieku), a także zmian popytu na pracę, będącej skutkiem procesów zachodzących na rynku pracy. Zmianę dynamiki premii za wykształcenie potwierdzają analizy prowadzone przez (Gajderowicz, Grotkowska, Wincenciak, 2012). Na podstawie analiz zmian płac i zatrudnienia osób z wyższym wykształceniem w latach 1995–2009 identyfikują oni trzy okresy. Pierwszy to okres do 2000 r., kiedy na rynku pracy osób z wyższym wykształceniem przeważały efekty popytowe, przejawiające się wzrostem względnego zatrudnienia i zarobków osób z wyższym wykształceniem. W okresie 2000–2006 płace względne ustabilizowały się, ale nadal rosło względne zatrudnienie osób z wyższym wykształceniem. W latach 2007–2009 nadal rósł udział zatrudnienia absolwentów uczelni wśród pracujących, ale spadło ich względne wynagrodzenie. Gajderowicz et al. (2012) podkreślają również zmianę struktury zawodowej zatrudnienia, w tym m.in. wzrost zatrudnienia specjalistów, a także przyrost udziału osób z wyższym wykształceniem wśród techników i pracowników biurowych.

Warto również podkreślić, że stopa zwrotu za wykształcenie różni się od ukończonego kierunku kształcenia. Oszacowania (Wincenciak, 2017) na podstawie danych badania umiejętności osób dorosłych (PIAAC), przy uwzględnieniu m.in. poziomu umiejętności absolwentów, pokazują, że najbardziej opłacalne wydaje się studiowanie na kierunkach technicznych (technika, przemysł, budownictwo) oraz medycznych.

Badania prowadzone w ostatnich latach potwierdzają trendy opisywane w literaturze, a także ocenę zmian premii za wykształcenie. Wyniki Badania Struktury Wynagrodzeń, prowadzonego w latach 2002, 2006, 2010 i 2014 wskazują, że różnica wynagrodzeń między osobami z wysokim i niskim wynagrodzeniem była największa w latach 2006 i 2010, w ostatnim badaniu z 2014 r. (rysunek 5). obserwujemy spadek tej różnicy. Może to wskazywać, że umasowienie wyższego wykształcenia prowadzi do obniżenia premii za wykształcenie, jednak jest ona nadal znacznie wyższa niż przed transformacją ustrojową.

Rysunek 5. Różnica wynagrodzeń osób z najniższym (podstawowym) i wyższym wykształceniem według płci

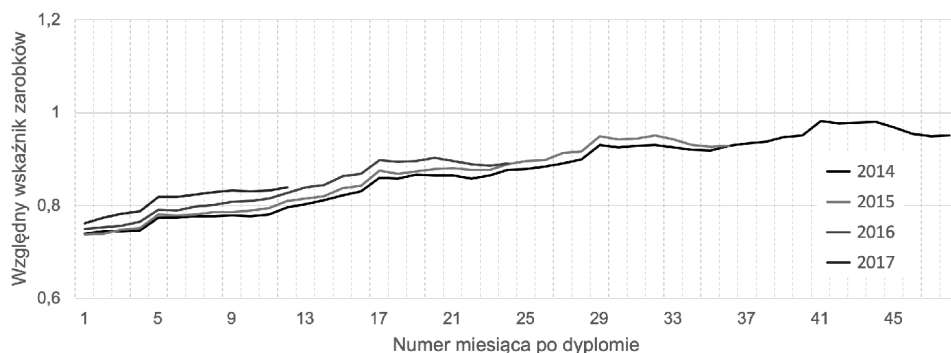
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT.

3.3. Ekonomiczne losy absolwentów

Ogólnopolska debata dotycząca sytuacji absolwentów uczelni na rynku pracy pokazała, że potrzebne jest zbudowanie systemu oceny sytuacji absolwentów na rynku pracy. Od października 2011 uczelnie zostały prawnie zobowiązane do monitorowania losów swoich absolwentów. Jednak ze względu na różnorodność podejść metodycznych, uzyskiwane wyniki nie pozwalały na porównanie uzyskanych wyników. Od 2015 r. monitorowanie losów absolwentów przez uczelnie zostało uzupełnione przez wdrożenie ogólnopolskiego systemu monitorowania ekonomicznych losów absolwentów (ELA), prowadzonego przez Ośrodek Przetwarzania Informacji PIB na zlecenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, którego celem jest dostarczenie opinii publicznej, kandydatom na studia

i ich rodzicom, uczelniom, rządowi i pracodawcom, rzetelnych, obiektywnych i porównywalnych danych na temat sytuacji absolwentów na rynku pracy, przez połączenie danych administracyjnych pochodzących z rejestrów Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (POL-on) oraz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (Banaszak, 2015).³ System ELA powstał w efekcie prowadzonych od 2010 prac badawczych zespołu Pracowni Ewaluacji Jakości Kształcenia Uniwersytetu Warszawskiego oraz Instytutu Badań Edukacyjnych (Bożykowski, Dwórznik et al., 2014; Bożykowski, Izdebski et al., 2014). Pierwsza edycja wyników systemu ELA w 2015 r. objęła absolwentów z roku 2014, natomiast w 2019 r. monitoringiem byli objęci już absolwenci z lat 2014–2017. Dane ELA dają wiedzę dotyczącą sytuacji na rynku pracy całej populacji absolwentów kierunków studiów I stopnia, II stopnia oraz jednolitych magisterskich (zob. np. Chłoń-Domińczak & Jasiński, 2019). Korzystanie z rejestrów administracyjnych pozwala na rzetelne, precyzyjne i efektywne kosztowo monitorowanie sytuacji absolwentów na rynku pracy i dostarczanie wiedzy o faktach, które mogą wspierać decyzje dotyczące rozwoju systemu kształcenia wyższego (Jasiński, Bożykowski, Zając, Styczeń & Izdebski, 2015). Wyniki ostatniej, czwartej edycji systemu ELA pokazują, że sytuacja absolwentów uczelni na rynku pracy poprawia się z czasem. Względny wskaźnik zarobków (tj. zarobki absolwentów odniesionych do przeciętnego wynagrodzenia osób z powiatu zamieszkania absolwenta) rośnie w czasie dla każdej z czterech kohort absolwentów objętych do tej pory monitorowaniem. Oznacza to, że przeciętne wynagrodzenia absolwentów rosną szybciej niż średnie wynagrodzenie w gospodarce, a zatem inwestycja w wykształcenie daje zwrot w długiej perspektywie. Warto również zauważyć, że relatywne zarobki absolwentów z 2017 i 2016 r. w pierwszych miesiącach po uzyskaniu dyplomu były wyższe niż absolwentów z wcześniejszych dwóch lat (rysunek 6).

Rysunek 6. Względny wskaźnik zarobków absolwentów z lat 2014–2017 w kolejnych miesiącach po uzyskaniu dyplomu

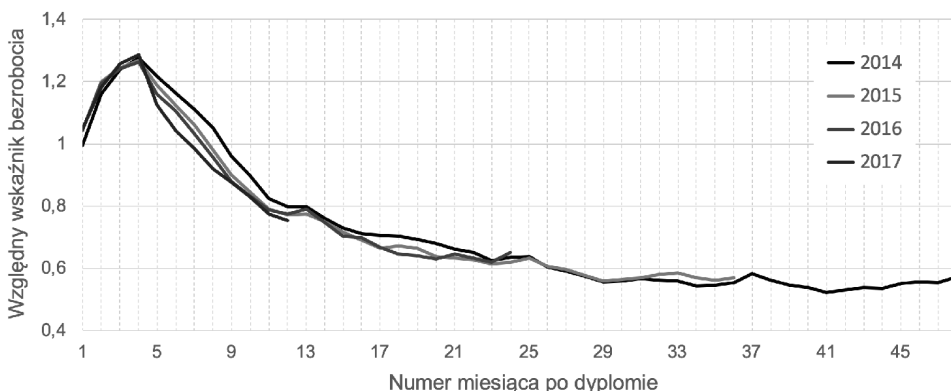

Źródło: www.ela.nauka.gov.pl.

³ Szerzej na ela.nauka.gov.pl.

Wyniki systemu ELA pokazują również, że absolwenci już w 6 miesięcy po uzyskaniu dyplomu mają mniejsze ryzyko bezrobocia niż przeciętnie w ich miejscu zamieszkania. W ciągu pierwszych trzech miesięcy od dyplomu ryzyko bezrobocia jest wysokie i rośnie, ale od 4 miesiąca po dyplomie zaczyna szybko spadać (rysunek 7).

Rysunek 7. Względny wskaźnik bezrobocia absolwentów z lat 2014–2017 w kolejnych miesiącach po uzyskaniu dyplomu

Źródło: www.ela.nauka.gov.pl.

Wyniki systemu ELA pozwalają na uzyskanie szczegółowych statystyk dotyczących sytuacji absolwentów według obszarów kształcenia, dziedzin, poszczególnych uczelni i kierunków kształcenia – tego typu analizy nie były możliwe do przeprowadzenia wcześniej. Wybrane statystyki dla absolwentów z 2017 r. pokazane w tabeli 2. Jak można zauważyć, około 2/3 absolwentów uczelni to kobiety, największy udział kobiet obserwujemy wśród absolwentów kierunków humanistycznych, medycznych i przyrodniczych, a najniższy w przypadku nauk technicznych. Absolwenci w pierwszym roku po studiach zarabiają około 77% średnich zarobków, najwięcej zarabiają absolwenci kierunków technicznych, ścisłych (głównie absolwenci informatyki) i społecznych (głównie ekonomiści), a najmniej absolwenci kierunków związanych ze sztuką oraz nauk przyrodniczych. ELA również pozwala na ocenę intensywności pracy – absolwenci z 2017 r. około 9 miesięcy na 12 miesięcy po uzyskaniu dyplomu pracowali, niemal 2/3 z okresu 12 miesięcy spędzili na pracy etatowej. Intensywność pracy jest najwyższa wśród absolwentów kierunków medycznych, technicznych i społecznych, a najniższa w przypadku absolwentów kierunków związanych ze sztuką.

System ELA pozwala na pogłębienie wiedzy dotyczącej determinant mających znaczenie dla znalezienia pracy. Analizy naukowe bazujące na danych analitycznych pochodzących z systemu ELA wskazują, że istotne determinanty to kierunek kształcenia, ale także między innymi doświadczenie zawodowe

gromadzone jeszcze w trakcie nauki lub przed ukończeniem studiów (Jasiński, Bożykowski, Chłoń-Domińczak, Zajac, & Żołąk, 2017; Rocki, 2018; Zajac, Jasiński, & Bożykowski, 2017). Co więcej, wzdłużny charakter danych pozwala na ocenę, jak w czasie zmienia się sytuacja absolwentów, w tym m.in. ze względu na płeć czy rodzicielstwo⁴.

Tabela 2. Absolwenci, zarobki i intensywność pracy absolwentów z 2017 r. według obszaru kształcenia

	Liczba absolwentów	% ogółu absolwentów	w tym % kobiet	średnie zarobki		intensywność pracy	
				brutto	natle średnich zarobków w powiecie zamieszkania	% czasu spędzonego na zatrudnieniu	w tym na pracy etatowej
ogółem	138 127		67%	3 333 zł	77%	75.9%	64.1%
obszar nauk społecznych	65 883	47.7%	73%	3 349 zł	77%	77.6%	67.6%
obszar nauk technicznych	29 541	21.4%	40%	3 907 zł	90%	78.9%	67.6%
obszar nauk humanistycznych	13 337	9.7%	80%	2 859 zł	65%	69.8%	56.3%
obszar nauk medycznych i nauk o zdrowiu oraz nauk o kulturze fizycznej	13 021	9.4%	79%	3 040 zł	72%	79.4%	61.9%
obszar nauk rolniczych, leśnych i weterynaryjnych	5 656	4.1%	70%	2 659 zł	64%	68.0%	54.6%
obszar nauk przyrodniczych	4 051	2.9%	75%	2 589 zł	57%	64.6%	50.8%
obszar nauk ścisłych	3 898	2.8%	64%	3 533 zł	81%	67.9%	56.6%
obszar sztuki	2 668	1.9%	70%	2 350 zł	52%	59.4%	41.6%

Źródło: www.ela.nauka.gov.pl.

4. Umiejętności absolwentów i osób z wyższym wykształceniem

Zróznicowanie sytuacji absolwentów z różnych obszarów kształcenia na rynku pracy może być również częściowo związane z umiejętnościami, które posiadają absolwenci. Wyniki przeprowadzonego w 2011 r. badania umiejętności osób dorosłych (PIAAC) wskazują, że umiejętności studentów i absolwentów w Polsce, zarówno w zakresie rozumienia tekstu, jak i rozumowania matematycznego są niższe niż przeciętnie w krajach OECD objętych badaniem. Najwyższe umiejętności w zakresie rozumienia tekstu posiadają studenci z obszaru zdrowia i nauk humanistycznych, natomiast w przypadku rozumowania matematycznego są to studenci i absolwenci nauk technicznych. Najgorzej wypadli studenci i absolwenci studiów pedagogicznych (tabela 3).

⁴ Tego typu analizy są obecnie prowadzone przez zespół analityczny ELA.

Tabela 3. Umiejętności studentów i absolwentów w Polsce w porównaniu do krajów OECD 22 według danych badania PIAAC

Studenci kierunków:	Rozumienie tekstu				Rozumowanie matematyczne			
	Studenci		Absolwenci		Studenci		Absolwenci	
	Polska	OECD 22	Polska	OECD 22	Polska	OECD 22	Polska	OECD 22
Pedagogika	288	293	289	294	269	276	275	290
Nauki humanistyczne	303	303	296	300	284	290	280	292
Nauki społeczne	299	303	299	301	291	298	292	300
Nauki przyrodnicze	302	308	299	307	299	313	294	311
Nauki techniczne	301	304	298	297	305	307	302	307
Zdrowie	307	307	298	291	295	297	293	286
RAZEM	300	303	296	297	291	297	289	297

Źródło: (Burski, Chłoń-Domińczak, Palczyńska, Rynko, Śpiewanowski, 2013).

Wyniki badania PIAAC wskazują wyraźnie, że polskie szkoły i uczelnie nadal stoją przed wyzwaniem kształtowania umiejętności swoich studentów, aby ich umiejętności doganiały poziom rozwiniętych krajów OECD i mogli oni efektywnie konkurować na coraz bardziej globalizującym się rynku pracy.

5. Wyzwania na przyszłość

Okres ostatnich 30 lat dla szkolnictwa wyższego był ogromnym wyzwaniem. Rosnące aspiracje edukacyjne młodzieży, a także wyż demograficzny, który przeszedł przez polskie uczelnie, wymagał znaczącego wysiłku, aby sprostać oczekiwaniom studentów i absolwentów, ale również szybko zmieniającego się rynku pracy. Szkolnictwo wyższe sprostało tym wyzwaniom. Sytuacja młodych osób z wyższym wykształceniem na rynku pracy w Polsce jest w ostatnich latach lepsza niż średnio w UE – cechują się oni zarówno wyższymi wskaźnikami zatrudnienia, jak i niższym bezrobociem. Wyższe wykształcenie również daje znaczącą premię, jeżeli chodzi o poziom wynagrodzeń.

Bieżące monitorowanie ekonomicznych losów absolwentów, w tym przez jeden z najbardziej nowoczesnych w Europie i na świecie systemów monitorowania losów absolwentów – system ELA wyraźnie pokazuje, że sytuacja absolwentów uczelni na rynku pracy jest stabilna, a ich zarobki rosną szybciej niż przeciętne wynagrodzenie, chociaż oczywiście występuje zróżnicowanie sytuacji absolwentów ze względu na ich kierunek wykształcenia, miejsce zamieszkania, płeć czy fakt posiadania dzieci.

System szkolnictwa wyższego w Polsce staje przed nowymi wyzwaniami, które będą wpływać na sytuację absolwentów i kumulowanie przez nich kapitału ludzki w kolejnych dziesięcioleciach. Warto tutaj wymienić trzy główne obszary tych wyzwań. Pierwszym z nich są zmiany demograficzne – już od dekady liczba studentów w Polsce spada, ze względu na obserwowany od po-

czątku lat 90. spadek dzietności. Prognozy demograficzne wyraźnie wskazują, że ta tendencja będzie się utrzymywać również w przyszłości. Oznacza to, że uczelnie powinny adresować swoją ofertę nie tylko do malejącej grupy osób młodych, ale również rozwijać ofertę dla osób dorosłych i aktywnie uczestniczyć w budowaniu systemu uczenia się przez całe życie. Drugim wyzwaniem są procesy zachodzące na rynku pracy – jest on coraz bardziej dynamiczny, coraz bardziej wrażliwy na globalne trendy. Wymaga to ciągłego dostosowywania oferty edukacyjnej do zmieniających się potrzeb rynku pracy, ale także wyposażenia absolwentów w kompetencje transwersalne i umiejętność stałego rozwoju swojej wiedzy i umiejętności.

Trzecim wyzwaniem są zachodzące zmiany technologiczne. Wykorzystanie nowoczesnych technologii, w tym sztucznej inteligencji oznacza, że technologia w coraz większym zakresie będzie wspierać, a także zastępować pracę ludzi. Absolwenci szkół wyższych w połowie XXI wieku, bez względu na obszar czy kierunek kształcenia, powinni mieć umiejętności korzystania z tych technologii w ich aktywności zawodowej.

Bibliografia

- Banaszak B. (2015), Monitorowanie karier zawodowych absolwenta. prezentacja, MNiSW.
- Bożykowski M., Dwórznik M., Giermanowska E., Izdebski A., Jasiński M., Konieczna-Sałamatin J., Izdebski A. Jasiński M. Zając T. (2014), Monitorowanie losów absolwentów uczelni wyższych z wykorzystaniem danych administracyjnych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Raport końcowy. Warszawa, Instytut Badań Edukacyjnych.
- Bożykowski M., Izdebski A., Jasiński M., Konieczna-Sałamatin J., Styczeń M., Zając T. (2014), Ścieżki edukacyjne i zawodowe absolwentów Uniwersytetu Warszawskiego, *Edukacja*, 3(128), s. 5–21.
- Buchner-Jeziorska A. (2008), Absolwenci szkół wyższych na rynku pracy (lata 1990–2006), [w:] B. Minkiewicz, P. Błędowski (red.), *Absolwenci SGH na rynku pracy*, Warszawa: Wyd. SGH, s. 11–23.
- Buchner-Jeziorska A., (2011), *Studia wyższe – bez szans na sukces?! Acta Universitatis. Folia Sociologica*, 39, s. 17–31.
- Burski J., Chłoń-Domińczak A., Palczyńska M., Rynko M. (red.), Śpiewanowski P. (2013), *Umiejętności Polaków – wyniki Międzynarodowego Badania Kompetencji Osób Dorosłych (PIAAC)*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
- CBOS (2009), *Aspiracje i motywacje edukacyjne Polaków w latach 1993–2009*. Warszawa, CBOS. http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_070_09.PDF.
- CBOS (2017), *Czy warto się kształcić? Komunikat z Badań*, (62).
- Chłoń-Domińczak A., Jasiński M. (2019), Śledzenie losów absolwentów, a doskonalenie jakości kształcenia – System ELA, [w:] E. Chmielecka, N. Kraśniewska (red.), *Edukacja dla przyszłości – jakość kształcenia* (s. 139–162). Warszawa, Fundacja Rektorów Polskich.
- Czarnik S., Górnjak J., Jelonek M., Kasperek K., Kocór M., Lisek K., Worek B. (2019), *Aktywność zawodowa i edukacyjna dorosłych Polaków wobec wyzwań współczesnej gospodarki, Raport podsumowujący VI edycję badania BKL w latach 2017–2018*. Warszawa, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości i Uniwersytet Jagielloński.

- Flabbi L., Paternostro S., Tiongson E.R. (2007), Returns to Education in the Economic Transition: A Systematic Assessment Using Comparable Data, *Economics of Education Review*, 27 (6), s. 724–740.
- Gajderowicz T., Grotkowska G., Wincenciak L., Gajderowicz, T. (2012), Premia płacowa z wykształcenia wyższego według grup zawodów, *Ekonomista*, (5), s. 577–603.
- Główny Urząd Statystyczny (2018), *Szkoły wyższe i ich finanse w 2017 r.* Warszawa, Gdańsk.
- Górniak J. (red.), (2015), (Nie)wykorzystany potencjał Szanse i bariery na polskim rynku pracy. Warszawa – Kraków, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
- Hanushek E.A., Zang L. (2006), Quality-consistent estimates of international returns to skill, NBER Working Paper, No. 12664.
- Jakubowska A., Rosa A. (2011), Problemy dopasowania oferty kształcenia szkół wyższych do potrzeb rynku pracy w Polsce. Zarządzanie szkołą wyższą, Dylematy i wyzwania, Gdańsk, *Zeszyty Naukowe WSB*, 14, s. 29–43.
- Jasiński M., Bożykowski M., Zając T., Styczeń M., Izdebski A. (2015), Dokładniej, rzetelniej, taniej. Badania oparte na rejestrach publicznych jako szansa dla badań społecznych w Polsce, *Studia Socjologiczne*, 1(216), s. 45–72.
- Jasiński M., Bożykowski M., Chłoń-Domińczak A., Zając T., Żołąk M. (2017), Who gets a job after graduation? Factors affecting the early career employment chances of higher education graduates in Poland. *Edukacja*, 143(4), s. 17–30.
- Jeruszka U. (2009), Efektywność kształcenia w szkołach wyższych.
- Jeruszka U. (2011), Efektywność kształcenia w szkołach wyższych. *Polityka Społeczna*, 1, s. 1–7.
- Kabaj M., Jeruszka U. (2009), Lepsze przygotowanie absolwentów szkół wyższych do potrzeb gospodarki i funkcjonowania na rynku pracy, Warszawa, IPiSS.
- Kiersztyn A. (2011), Racjonalne inwestycje czy złudne nadzieje: nadwyżka wykształcenia na polskim rynku pracy, *Polityka Społeczna*, 1, s. 7–14.
- Knapińska M. (2008), Transformacja zasobów pracy w Polsce w latach 1990–2006, *Polityka Społeczna*, 2, s. 6–10.
- Knapińska M. (2009), Sytuacja na rynku pracy w Polsce w latach 2000–2007, [w:] J. Sokołowski (red.), *Problemy ekonomii, polityki ekonomicznej i finansów publicznych*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego*, s. 143–155.
- Korpysa J. (2003), Bezrobocie wśród absolwentów szkół wyższych, [w:] D. Kopycińska (red.), *Kapitał ludzki w gospodarce*, Szczecin, PTE, s. 123–133.
- Kryńska E. (2002), *Studia i co potem? Bezrobocie wśród absolwentów szkół wyższych*, *Polityka Społeczna*, 5–6, s. 6–10.
- Kryńska E. (2008), *Młodzi ludzie a rynek pracy i edukacja*, [w:] E. Sulima (red.), *Rynek pracy a edukacja*, Białystok, Wyd. Uniwersytetu Białostockiego.
- Kryńska E. (2011), Absolwenci szkół wyższych na rynku pracy. Oczekiwania i rzeczywistość, [w:] K. Jędralska, J. Bernais (red.), *Kompetencje absolwentów studiów ekonomicznych. Perspektywa biznesu i nauki*, Katowice, *Prace Naukowe UE*, s. 87–101.
- Mikuła-Bączek E. (2009), Przeobrażenia instytucjonalne a jakość edukacji szczebla wyższego w Polsce w latach 1990–2006, *Nierówności Społeczne a Rozwój Gospodarczy*, 4, s. 461–472.
- Morawski L., Myck M., Nicińska, A. (2009), Count Your Hours: Returns to Education in Poland, IZA Discussion Paper, No. 4332.
- Newell A.T., Socha M.W. (2005), The Distribution of Wages in Poland 1992–2002, IZA Discussion Paper, No. 1485.
- OECD (2009), *Jobs for Youth, Poland*, Paryż, Organization for Economic Co-operation and Development.
- Orczykowska A. (2006), Szkolnictwo wyższe a wymagania rynku pracy, *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, 2/28, s. 49–64.

- Piróg D. (2011), Graduates of geographical studies on the labour market in the process of transformation in higher education, *Prace i Studia Geograficzne*, 48, Prace Instytutu Geografii UJK, 18, s. 161–172.
- Piróg D. (2012), Aspiracje i plany zawodowe młodzieży akademickiej w Polsce na przykładzie studentów geografii, [w:] A. Dudak, K. Klimkowska, A. Różański (red.), *Przygotowanie zawodowe młodych pedagogów*, Kraków, Oficyna Wydawnicza Impuls, s. 125–144.
- Piróg D. (2013), Absolwenci szkół wyższych na rynku pracy w warunkach kryzysu. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, (9), s. 302–316.
- Rocki M. (2018), Rynkowa wycena absolwentów kierunków ekonomicznych w Polsce, *Ekonomista*, 1, s. 89–201.
- Rutkowski J. (1996), High Skills Pay-off: The Changing Wage Structure during Economic Transition in Poland, *Economics of Transition*, 4 (1), s. 89–112.
- Strawiński P. (2008), Changes in return to higher education in Poland 1998–2005, *MPRA Paper*, No. 9533.
- Strawiński P. (2009), Efekt zewnętrzny wykształcenia. *Gospodarka Narodowa*, 5–6, s. 39–60.
- Sztanderska U., Minkiewicz B., Bąba M. (2005a), Absolwent na rynku pracy, *Forum Akademickie*, 6.
- Sztanderska U., Minkiewicz B., Bąb, M. (2005b), Absolwent na rynku pracy.cz II, *Forum Akademickie*, s. 7–8.
- Trostel P.A. (2005), Nonlinearity in the Return to Education. *Journal of Applied Economics*, 7 (1), s. 191–202.
- Wincenciak L. (2017), Stopa zwrotu z wykształcenia wyższego w Polsce według grup kierunków studiów, *Edukacja*, 143(4), s. 5–16.
- Zając T., Jasiński M., Bożykowski M. (2017), Does it Pay to be a STEM Graduate? Evidence from the Polish Graduate Tracking System, *CSHE Research & Occasional Paper Series*.

Transformacja Akademickiego Szkolnictwa Wyższego w Polsce w okresie 30-lecia 1989–2019

redakcja naukowa
Jerzy Woźnicki

Warszawa 2019

Recenzent
Prof. dr hab. Jarosław Górniak

Opracowanie redakcyjne
Teresa Woźniak

Opracowanie graficzne i skład
Andrzej Kowalczyk

Utwór w całości ani we fragmentach nie może być powielany, ani rozpowszechniany za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych, bez pisemnej zgody posiadaczy praw autorskich.

© Copyright by Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich, Warszawa 2019

ISBN 978-83-8156-024-5

Druk i oprawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, ul. Polna 50, 00-644 Warszawa
tel.: 22 234 75 03, Wydanie I, Nakład: 500 egz., nr zam. 456/2019